Dagelijksch leven in Oud-Batavia

„ ..... Ontwaak mijn Zangster! 'k Zie de nevelen verdwijnen,
De zon op 't allerschoonst langs bosch en bergen schijnen:
Schep adem van Uw' togt: verlustig Uw gemoed,
In 't zien der Hoofdstad die 't welriekend Oosten voed;
Doorwandel hare kreits; zing wat al koopgebouwen,
Wat pracht, wat omslag, wat gevoel wij hier beschouwen ....."

Jan de Marre, Batavia.

In het Oosten kondigde een breede rozige streep het gloren van den nieuwen dag aan. Er woei een stevig briesje.

Flauw flikkerden de lichten der schepen op de reede.

Batavia, de Koninginne van het Oosten, was nog in zoete sluimering verzonken en in de donker-scheerende straten klonk geen ander geluid dan de voetstappen der afgeloste wachten, die van de stadspoorten terugkwamen. Hier en daar glocide nog een olie-pitje of was een zwak schijnsel achter de vensters der huizen zichtbaar, maar overigens gaf de slapende stad, die de bewondering van menigen reiziger opwekte, geen teeken van leven.

Buiten de stadswallen, in de bosschen en velden, die nog in dichte nevels gehuld waren, was de natuur reeds ontwaakt en kraaiden klapwiekende de hanen, terwijl een koor van vogels kwetterende en kwinkeleerende den dageraad met vreugde begroetten.

Stichting Indische Documenten

In de velden arbeidden reeds nijvere landlieden en spanden den buffel voor den ploeg en waren bedrijvige Mardijkers werkzaam in hun tuintjes, waar zij allerlei soort groenten kweekten. In de Groote Rivier en hare kleine zijstroomen vermaakten zich de badende dochteren des lands.

Aan den Boom bij de monding van de Groote Rivier verbeidden jonken en prauwen met ongeduld het ontsluiten van den tol, terwijl visschersknapen uit de naburige kampong Loear Batang, waar vele visschers woonden, langs het strand of ook wel bij het Waterkasteel met treknetten liepen. Daar heerschte al geruimen tijd een algemeene bedrijvigheid en overal waren de lieden ondanks het vroege uur bezig met verstellen van netten en kalefateren van schepen, de meesten hunner waren echter ter vischvangst uitgevaren.

Inmiddels rees de zon majesteitelijk boven de kimmen, scheurde de nevelsluiers vaneen en hulde de ontwaakte stad in een gouden waas.

Hoewel de Compagniesdienaren allang uit de veeren en velen zelfs gereed waren, om zich naar hun werk te begeven, was het in de straten der Europeesche wijken toch nog niet druk. In het Chineesche Kwartier evenwel, in de Zuider-voorstad, waar naarstige Chineezen in wijden geborduurden rok met lange mouwen en glimmende haarvlechten druk gebarende achter de toonbanken hunner overladen winkeltjes stonden, was het een vertier, dat hooren en zien verging. Het wemelde hier van lieden van allerlei slag, Javanen, Maleiers, Mardijkers, juffrouwen met hare slavinnen en slaven-jongens, die uit de rijke kramerijen van de scheef-oogige zonen van het Hemelsche Rijk zochten en in den regel ook vonden wat van hun gading was. Fraai geborduurde zijden stoffen, heerlijk glanzend lakwerk, doozen, paneelen,

Stichting Indische Documenten

ingelegd met ivoor of paarlmoer, koper- en zilverwerk, alles wat noodig is voor wereldsche pronk, was hier op de voordeeligste wijze uitgestald.

Mestiezen-njonja's, deftig voortwandelende onder de schaduw van een kipersol, die omhoog gehouden werd door een slavin, bovendien belast met sirih-doos en kwispedoor; scheepsvolk dat hier eigenlijk geen weg wist en meer oog voor het vrouwelijk schoon had dan voor de uitgestalde koopwaren; Makassaarsche en Amboneesche vrouwen, kenbaar aan haar eigenaardige dracht. Allen wrongen en wriemelden dooreen en hoe voller het werd, hoe lustiger de slimme Chineesjes, die van alles te koop aanboden, hun waren aanprezen.

Menigeen richtte echter ook zijn schreden naar den Gauwdievenpasser, dicht bij de Middelpuntsbrug, waar in hun kraampjes een lange rij van Chineesche geldwisselaars wachtte op den gaanden en komenden man, die losse duiten bij het inkoopen noodig had. Munten van de meest verschillende soort kon men hier aantreffen, en elke huismoeder die inkoopen deed, voorzag zich van muntvoorraad, dien een zwoegende slaaf bij zakken vol voor haar uitdroeg. Maar hier werd, zooals de naam van deze markt reeds genoegzaam aanduidde, veel gestolen waar te koop aangeboden voor een heel schappelijken prijs, zoodat het niet te verwonderen was, dat ook hier ondanks het vroege uur, een massa kijklustigen, waarvan er velen gaandeweg in kooplustigen veranderden, ronddwaalde. Niet ver van dezen passer bevonden zich de Porselein-markt en de Bloemen-markt.

Hier werd het kostelijk porselein uit China uitgestald in al de schitteringen van Oostersche pracht en in alle kleuren van den regenboog. Er was van alles te koop, van grof geschilderd en ruw bewerkt vaatwerk voor huishoudelijke doeleinden

tot en met sierlijk gepenseeld luxe-porselein voor kasten, wanden en étagère's.

Met smaak waren uitgestald schotels en kommen van celadon, kopjes en borden van famille-rose, perzikbloesem, famille-verte, op bestelling vervaardigde bussepotten en vleugelvazen van perzikbloesem en keizersblauw, schalen en pullen van pauwblauw en keizersgeel. Vooral lieden, die op het punt stonden naar patria te vertrekken, verdrongen zich in grooten getale om dezen porselein-berg, alle bagageregelingen der Compagnie ten spijt en meest ten haren nadeele, om het beste uit te kiezen, voor zichzelven en voor geschenken aan vrienden in het vaderland.

Op de Bloemenmarkt was het niet minder druk, ofschoon het tegen den middag in den regel nog wel drukker placht te worden. Daar zaten de koopvrouwtjes achter hun primitieve bamboezen schuttingen voor hun manden, gevuld met welriekenden inhoud, en regen met vaardige hand de blanke melatti's tot lange snoeren, schikten de rozen tot ruikertjes, de kemoening met rempah en sedep-malem tot kransjes, geliefkoosde en onmisbare artikelen voor het toilet der Bataviasche jufferschap. De doordringende geuren van Perzische rozen en kemoening snoven alle marktbezoekers met welbehagen op en menig jongeling kocht hier een tuiltje of een melatti-snoer voor den kondéh van zijn hartsvriendin.

„ . . . . Hier dampt een amberlucht;
een schat van eedle geuren,
Een rijke bloemhof siert den groenbekransten
boord . . . ."

Arabische kramers met glazen koralen en parels, welriekende oliën en gedroogde kruiden; Inlandsche knaapjes met verkoelende geleien en rondventers met geconfijte vruchten mengden zich in het

gewoel. In de schaduw der boomen verdrongen zich allerlei menschen om de gaarkeukens met het verleidelijke morgen-ontbijt van nasi-koening, sesaté of aan speetjes gebraden vleesch voor de hongerigen en tjao en palmwijn voor de dorstigen.

Op de Bamboe-Markt, tusschen de Bacherachts-gracht en de Buffelsrivier bij de punt Zeelandia, lagen stapels bamboe's in onderscheidene soort en grootte, terwijl op de Rijstmarkt groote hoeveelheden rijst stonden opgestapeld, welke zienderoogen slonken, en den verkoopers handen te kort kwamen. De Groentenmarkt en de Hoendermarkt aan de Kali Besar, die zoo dicht bij elkander waren gelegen — ingesloten door de Maleische gracht, de Roea Malakka en de Portugeesche Binnen-kerk — dat zij bijna een geheel vormen, boden een even levendig schouwspel en het bieden en loven scheen ook hier geen einde te zullen nemen. Mardyker „hoendermelkers" met bennen vol hoenders, kalkoenen, eenden en duiven waren steeds omringd door koopers, die na heftigen strijd en eindelooze woordenwisseling doorgaans voor drie stuivers reeds „een gemeen hoen" konden bekomen.

In wonderlijke kleurenmengeling lagen groenten in mandjes opgeslagen, het frissche groen van de salade naast het warm-oranje der wortelen, de grauwe erwten naast de heldergele kool en verder selderij, andijvie, wijnruit, snijboonen, peulen, boonen en aardappelen in schilderachtige wanorde. Pompelmoezen, citroenen en allerlei „soetappelen" voltooiden deze stillevens, die een goed denkbeeld gaven van de vruchtbaarheid der Bataviasche omstreken. Deze versche groenten kwamen echter nog niet in beduidenden overvloed ter markt en reeds vroeg waren dan ook de beste en fijnste voortbrengselen van de Bataviasche groententeelt verdwenen en laatkomers hadden zich dan met slechte kwaliteiten te vergenoegen.

Stichting Indische Documenten

't Meeste gewoel heerscht echter op de Vischmarkt, het „Batavisch vischprieel".

Hoewel de afslag eerst tegen tienen begon, was het nu al een gedrang, waarin geen doorkomen was. De Maleische Gracht en de Kali Besar, beide grenzende aan dezen passer, waren bijkans geheel bedekt met schuitjes en vaartuigjes, die de versche visch aanbrachten, welke in dichte teenen manden drijvende, in den stroom werden gehouden. Liefhebbers van „het geschubd watervolck" wachtten geduldig op deze korven, die na het openen een overvloed van zeevisch vertoonden, kakaps, inktvisschen, koningsvisschen, leervisschen en klipvisschen, kreeften en garnalen in vele varieteiten en ongemeene kleurenpracht.

" . . . . O, Waterlekkernij, die yder moet bekoren!
Gij zijt het daar de Stad met recht op roemen mag;
Gij steunt de Maatschappij in 't magtig rijksgezag,
Voed de onderdanen, die haar koopmanschap vertieren . . . . "

Het stond er vol van allerhande soort rijtuigen, armoedige huurwagentjes naast weelderige koetsen, want het inkoopen van visch lieten de Bataviasche notabelen, die blijkbaar over bijzonder sterke reukzenuwen beschikten aan niemand anders over en de deftigste dames en heeren ontzagen zich niet, in hoogst eigen persoon des ochtends hun visch in te slaan. Ondanks de balsemieke atmosfeer en het geschreeuw der vischverkoopers, had de Bataviasche élite het er wel voor over, om uren achtereen op de Vischmarkt te staan, wel wetend, dat een Njonja Besar of een Toean Besar natuurlijk anders en hoffelijker behandeld werd dan doodgewone lieden en na niet al te lang loven en bieden met een vetten buit huiswaarts kon keeren. Een liefhebberij, welke zeer veel doet denken aan de gewoonte der Amsterdamsche

Stichting Indische Documenten

patriciërsvrouwen, die de delicate bezigheid van visch-inkoop ook liefst in persoon deden.

Op den hoek der Stadsbuitengracht, benoorden de brug over de Antjolsche vaart, bevond zich de Vleesch-hal.

Achter de toonbanken hadden de verkoopers het druk met het snijden en wegen van vleesch en wild, en lengden „een ieder die lustigh was wat te koopen" rundvleesch voor vier stuivers het pond.

Ondanks het ver gevorderde morgenuur was het passer-bedrijf nog in vollen gang en de zon stond hoog aan den hemel, toen het stiller werd op Batavia's markten, waar de doordringende geuren van gedroogde visch, uien, eieren en bloederig vleesch, vermengd met de kwalijk riekende dampen van mestvaalten en stilstaande grachten de lucht vervulden, hetgeen echter de slenterende menigte in het geheel niet scheen te hinderen. Integendeel, met de meeste opgewektheid deed menigeen zijn zaken af en vond nog tijd voor een gezellig babbeltje, terwijl het zweepgeknal der karrevoerders, het loven en bieden der menigte, die niet alleen met de oogen maar ook met de vingers placht te kijken, het gehuil der hongerige honden, die nog met een nuchtere maag rondliepen, werd overstemd door het gillend geroep van marskramers en rondventers. In de grachten, tusschen de markten, schoten de orembaaien vlug als watervogels voorbij en kruisten in grooten getale booten van de veekoopers op weg naar de vleesch-hallen of schuiten met visch van huiswaarts keerende marktbezoekers.

Overal leven en beweging. . . . . .

Doch niet alleen op de markten maar ook elders was veel vertier. Van de stadswallen, in het Zuid-oosten der stad op het terrein van 's Compagniesslavenkwartier en het hoek-bolwerk Gelderland

Stichting Indische Documenten

klonk een oorverdoovend lawaai. Alle ambachten werden hier beoefend, zoowel kuipers en meubelmakers als lettersnijders en brandspuitmakers waren hier werkzaam.

Het was een leven als een oordeel, getimmer, gehamer, geklop en gebeuk, het rumoer van arbeidende gezellen uit werkplaatsen en smederijen, dat den voorbijgangers het spreken bemoeilijkte. Bij de stadspoorten het gewone gedrang van verkoopers en rondventers, in en uitgaand volk, geroep der wachten, tot vermaak der straatjeugd. Onder de lommerrijke boomen voor het Stadhuis, dat daar in rustige waardigheid troonde, tusschen Tijgersgracht en Nieuwpoortstraat vele wandelaars en om de fontein waterdragers en dorstigen die zich te goed deden aan het frissche bronwater.

„ . . . . O, schoon Batavië, dat mij houd opgetogen,
Daar gij uw Raadhuis met zijn trotsgewelfde boogen,
In het vergezicht vertoont! hoe heerlijk is uw stand. . . . . !"

Voor het Kasteel, de zetel der Hooge Regeering, stond het wachtvolk op post in de Hoofdwacht bezijden de Kasteelspoort. Te zeven ure in den morgen was de Gouverneur-Generaal gewoon audiëntie te verleenen, tenminste als Zijn Hoog Edelheid in de stad toefde en niet verblijf hield in zijn „thuyn", in de omstreken en aldaar bespreking hield, zooals in de achttiende eeuw hoe langer hoe meer gebruik werd. De Opperkooplieden, de Commandeur der Werf en andere hooge dienaren werden dan in den regel het eerst ontvangen; later volgden de overige bezoekers. Aan de overzijde van het plein, eveneens grenzende aan de Kasteelskerk, bevond zich het kantoor van den Directeur-Generaal, die evenals Zijn Hoog Edelheid reeds in het vroege uur vele dienaren hier te woord stond.

In de pakhuizen sjouwden de werklieden met balen en kisten en rolden tonnen en vaten met veel geraas.

„ . . . Hoe leeft, hoe woelt het volk,
daar 't Pakhuis, hier ter zij,
Een rijkdom levert om de vloten af te laden,
Die al de waereld in haar wensch' en hoop verzaden!
Ontelbre kostelijkheên, gestapeld hoop bij hoop . . ."

Aan de ramen der secretarije zaten de klerken met de ganze-veder achter de ooren te zwoegen over zwaarlijvige boeken van koopmanschap, terwijl in de Geldkamer, den Medicinalen Winkel en in de Wapenkamer een niet minder bedrijvig leven heerschte.

In den Grooten en den Kleinen Winkel waar allerlei lijnwaad en huishoudelijke zaken werden geleverd, alsmede in de Geldkas en de Dispens, verdrong zich een hoop volks, begeerig naar geld en goed.

Onder de lommerrijke boomen op het voorplein stonden vele koetsen, terwijl de slaven met kipersollen wachtten op hen, die in het Kasteel zaken hadden af te handelen. De zon was hoog gestegen en een golf van hitte sloeg uit de steenen van het voorplein. Menige dienaar achter de ramen toefde in gedachten in het oude land en veegde zich met den neusdoek net klamme zweet van het aangezicht.

De Kasteelsklok sloeg elf uren.

Elf uren, de tijd voor morgenbezoeken.

In dat gedeelte der stad, waar de deftige buurten zooals de veelbezongen Tijgersgracht en andere grachten gelegen waren, werd de voorname stilte op dit uur verbroken niet alleen door statige karossen, bespannen met mooie paarden, geleid door koetsiers en voorloopers in bonte livrei, maar ook door groepjes

wandelaarsters, die te oordeelen naar haar kleedij en den nasleep van slavinnen, van plan waren, bezoeken af te leggen. Langzaam en plechtig, met fier geheven geolieden hoofde wandelden de juffrouwen onder de schaduw van een pajong met falbala's en linnen, die een dienstmaagd met strak gestreken tronie vasthield, gevolgd door eenige andere heupwiegende schoonen met de onmisbare attributen zooals kwispedoors, sirih-doozen en dergelijke. Zoo drentelden de praatgrage vrouwen de straten langs om te zien en gezien te worden en bereikten ten slotte toch, hoe langzaam en loom zij ook liepen, de plaats van hare bestemming. Statig rolde de eene koets na de andere in al haar tooi van vergulдsel en livreien dezen wandelaarsters voorbij. Met spijtigen blik werden de bevoorrechten nagestaard, die in alle heerlijkheid gezeten hen niet zagen of niet wenschten te zien. Voor de aanzienlijke woningen aan de Tijgersgracht onder het lommer der tamarindeboomen stonden karossen, draagstoelen en slavinnen te wachten.

Buiten, onder de koele schaduwen aan de gracht hadden de slavinnen een gezellig plaatsje gevonden. Het was daar een knus samenzijn, terwijl rondventers en wandelende gaarkeukens goede zaken maakten.

De ramen dezer prachtige verblijven waren hoog opengeschoven en de rijk gebeeldhouwde deuren gastvrij geopend. Een luid gegons van stemmen klonk uit zij-kamer of salet, ten bewijze hoe kostelijk de Bataviasche jufferschap zich onder elkander wist te amuseeren. Gewoonlijk zat een dertig of veertigtal dames in de ontvangkamer van de vrouw des huizes in vol ornaat d.w.z. de lange witte kabaja, die voor zeer deftig gold en de kleurige saja, volgens rang en stand langs den muur en deed zich te goed aan siroop, sorbet, tamarinde-water met limoensap, massak

(theewater met arak, suiker en eieren, warm gedronken) en de noodige kwee-kwee en mandsans. In de groote spiegels, die de wanden van elk Bataviaasch huis plachten te versieren, lachten zij heur liefelijk evenbeeld toe, het sluike geoliede kapsel, de zwart-gemaakte tanden, de bloedroode sirih-lippen, staken dan welvoldaan over hare bekoorlijkheden, de hoofden bijeen en kakelden er lustig op los.

Doch hooger steeg de zon en feller brandden hare stralen.

De conversatie was uitgeput, heel Batavia was reeds over de tong gegaan en de goede stad was helaas nog niet uitgebreid genoeg, om een geheelen dag aan hare chronique scandaleuse te kunnen wijden. De gasten namen dus afscheid, verlangend anderen weer van de vernomen nieuwtjes te laten genieten en verdwenen de eene na de andere.

De straten vertoonden niet meer dien levendigen aanblik van den morgen.

Wie niet noodzakelijk de deur uit moest, vertoonde zich liever niet meer buiten en de Compagniesdienaren, die huiswaarts keerden, versnelden hun schreden.

Deuren en ramen werden hermetisch gesloten, gordijnen wijduit geschoven en in de hooge, koele boven-vertrekken legde men zich na een overvloedigen maaltijd ter ruste, ook wel in de halfduister gehouden gaanderijen op een gemakkelijke luibank, bewaaierd door handige slavinnetjes. Gemakzuchtig manvolk liet zich masseeren door lievelingsslavinnetjes en strekte zich daarna in zalig nietsdoen uit....

In het achterhuis, in de slavenvertrekken, dichtbij de wagenhuizen, stallen en kombuizen deden de dienstbaren een hazenslaapje.

Wijders heerschte er weder een loome stilte in de Compagnieswoonwijken, door niets

verbroken, of het zou moeten zijn door het tjilpen der „assurante huysmossen", die op het voorbeeld der jufferen, op de daken der huizen druk bezochte vergaderingen belegden.

* * *

Tegen vier uren echter begon er opnieuw leven te komen in het stadsbeeld, dat nu groote bedrijvigheid op straten en pleinen vertoonde. In de speelhuizen aan het water, waar de slavenmeiden reeds het theegerei hadden gereed gezet, verschenen de bewoners in gemakkelijk los gewaad, in prettige opgewekte stemming, want het thee-uurtje was de gezelligste tijd van den ganschen dag. Wie geen theekoepeltje bezat, schoof een paar stoelen aan den waterkant en zat er op zijn gemak, het gewoel op straat en in de grachten gade te slaan. Welbehagelijk namen de kijkers plaats in breede stoelen met hoogen rug, trokken aan hun kabaalpijpen en bliezen peinzend geurige rookwolkjes de lucht in; de kijksters wien niets in dit ondermaansche ontging, bekeken en becritiseerden en slurpten met zachte klok-geluidjes de thee uit blauwe lijzen.

Daar gingen de pronkers in zwart fluweel met gouden knoopen en kanten lubben, waaruit helaas meestal een paar handen staken, die sporen toonden van roskam of smidshamer; als pauwen stapten de pronksters gestoken in kabaja en saja of in damasten gewaad met „ryglyf en sakken", die dikwijls in taal en manieren deden denken aan groentekarren of stalletjes met IJ-bokking in het oude land. Minzame groeten werden gewisseld tusschen de thee-drinkers en de voorbij-gangers, die op het voetpad paradeerden, terwijl karossen en enkele draagstoelen het middenpad hielden en zeer langzaam gingen om meer indruk te maken. Deze wandelparade was inderdaad een aangename afwisseling in het dagelijksch eentonig bestaan

der brave Batavianen, en was dan ook het oogenblik bij uitnemendheid om gezien te worden en zich te laten zien. De beau-monde beijverde zich om met het schoonste en heerlijkste, dat zij bezat voor den dag te komen en de goê-gemeente vergaapte zich aan al het schoons dat er aan kleederen, paarden en rijtuigen werd ten toon gespreid.

De drukkende hitte van den dag had plaats gemaakt voor een aangename koelte, en de laatste zonnestralen speelden in de tamarindeboomen langs de straten en teekenden grillige figuren in het troebele bruine water der grachten. 't Was alsof iedereen eerst begon te leven, nu de zon slapen ging en de broeiende atmosfeer had plaats gemaakt voor een milden, frisschen wind, die mensch en dier verkwikte.

„ . . . . . Haar schaduwen spreiden langs den groenen waterboort,
Hoe dan Batavië den wandelaar bekoort . . . . !"

In de verte deed zich trompetgeschal hooren en aller aandacht werd getrokken door dichte stofwolken, welke aan het einde der lange Tijgersgracht zichtbaar werden. Op dat teeken, hoewel vrij zwak door den grooten afstand, haastten zich alle wandelaars, als door een veer bewogen, naar den kant van den weg, schaarden zich en haie en namen de hoeden van het hoofd. Ruiters stegen van hunne paarden, uit karossen en draagstoelen klommen de inzittenden en wachtten voor de portieren in devote houding. De theedrinkers en -drinksters lieten pijpen en thee in den steek, stonden van hunne gemakkelijke stoelen op en wachtten . . . . . .

Alles wachtte . . . .

Alles wachtte, nederig, met gebogen rug, gelijk slaven op hun meester . . . .

Uit het stof traden allereerst een paar trompetters te paard, die lustig een deuntje bliezen,

waarvan zij hevig-roode wangen kregen; daarna vier jongens gekleed in korte rood lakensche rokken met goudpassementen, die met hun rottingen zwaaiden om ruim baan te maken, gevolgd door een fraai vergulde karos, bespannen met vier Indische paardjes die den indruk maakten van een paar muizen voor een meloen. Aan weerszijden van de glazen portieren reden een officier van de cavalerie en twee hellebaardiers, terwijl eenige militairen te paard den stoet sloten. In het hobbelende en schommelende gevaarte, bestuurd door twee Europeesche koetsiers, zaten de Gouverneur-Generaal en zijn echtgenoote, die verlokt door het mooie weder een ritje door de stad maakten. Het hooge paar groette minzaam naar alle zijden en beantwoordde op beminnelijke wijze de betuigingen van eerbied en verknochtheid hunner trouwe dienaren . . . . . gelijk een vorst en zijne gemalin uit een der oudste regeerende geslachten van Europa, die de hoofdstad des rijks met een bezoek vereerden.

Toen de wandelaars zich uit hunne gebogen houding hadden opgericht, was de karos van Staat reeds lang voorbij gerold en hadden zij druk werk met stof en vuil van kleedij en pruiken af te slaan, dat rijkelijk was nedergedaald en alles met een grijs tintje had gekleurd. Enkelen oogden de cavalcade nog eenigen tijd na, doch spoedig hervatte de parade haren gang en was de stremming in het verkeer opgeheven.

Inmiddels was de zon ondergegaan.

De korte schemering had plaats gemaakt voor een doezelig, weifelend maantje met een waterig verschiet en enkele bleeke sterren, die onzeker glansden aan het donkerend firmament. Uit vele woningen straalde het licht van talrijke kaarsen, muziek en zang klonken door de geopende vensters. Op de muziek der huisslaven werd gedanst, gezongen en ver-

Stichting Indische Documenten

scheidene nontonners sloegen met belangstelling een blik naar binnen. Hoe scheller de tonen van trompet of fluit klonken, hoe meer de violen piepten en de bassen krasten, de triangels trinkelden en de trommen bromden, hoe meer behagen de omstanders vonden in de prestatie dezer huisorkesten, waarvan de muzikale verrichtingen een twijfelachtige waarde hadden. De danslustigen stoorden zich echter aan niets en sprongen opgeruimd in het rond, terwijl de ouderen zich onledig hielden met een spelletje kaart, het trictracbord of het trou-madame spel, onder het genot van een glaasje wijn. Wie het binnen te warm vond, bleef buiten zitten op de stoep van het huis en besprak de nieuwtjes van den dag, terwijl in de verlaten speelhuizen doorgaans een vrijend paartje toefde, dat de eenzaamheid zocht.

In de grachten werd het bij het vallen van den avond levendiger en menige orembaai dreef in het schijnsel van veelkleurige Chineesche lampions onder getokkel van luit en cither voorbij, terwijl een koor van stemmen een Indo-Portugeesch liedje zong:

„Ai anel de our, Margarita,
Sete pedra junto,
Ai quem quere este anel, Margarita,
Casa minha junto.

Ai bossa cazament, Margarita,
Passa minh porta,
Ai eu lo da offerta, Margarita,
Rosa de minh horta . . . . ." [1]

[1] Vrij vertaald als volgt:

Hier is een gouden ring, Margaretha,
Waarin zeven steentjes,
Als je dezen ring wilt hebben,
Krijg je mijn huis er bij.

Als je getrouwd bent,
Mijn deur voorbijgaat,
Bied ik je als offerande, Margaretha,
Een roos uit mijn tuin.

Stichting Indische Documenten

Tegen negen uren werd het echter minder druk en borg een ieder die aan het spel varen was het veege lijf, want met forsche slagen kwamen daar de prauwen van de Chineesche schuitenvoerders aan, waarin de slaven des huizes bij gebrek aan latrines met bescheiden gebaar vaten met kwalijk riekenden inhoud uitwierpen, die dikwijls hun weg reeds door het geheele huis, langs dansers en kaartspelers gevonden hadden, alvorens in de schuiten te verdwijnen. Deze nuttige doch niet opwekkende bezigheid werd zeer poëtisch „de negen uuren blommen" genoemd, al dreef ook de geur van deze bloemen elken Bataviaan op de vlucht.

De drukke vaart in de grachten, die des morgens nog zoo'n vroolijk gezicht hadden opgeleverd, was tenslotte geheel opgehouden. Slechts bij de kleine steigers, die zoo hier en daar voor de huizen ten gerieve der bewoners waren aangelegd en voorzien van steenen trappen, deinden en schommelden ranke orembaaien.

Binnenshuis vereenigde zich het gezin aan den maaltijd, welke gewoonlijk te tien uren eindigde.

Daarna doofden de slaven de lichten, legde zich de burgerij ter ruste en droomden in lange rijen de witte huizen in het maanlicht. Ook in het Westen der stad hadden de spelen der ronggengs een einde genomen, Chineesche en Arabische goochelaars vertoonden hun kunsten niet meer. Slechts in het Javaansch Kwartier aan de Vrijmanshaven, waar de gastvrijheid haar hoogtepunt placht te bereiken, duurde het ongebonden vermaak van matrozen, soldaten en meiskens van pleizier voort.

De Kasteelsklok sloeg elf heldere slagen.

De maan stond hoog aan den hemel en waakte over de slapende stad.

Stichting Indische Documenten

Snelle riemslag dreef een laten orembaai de grachten langs.

Een stem zong over het water en stierf weg in de wazige verte:

„Ai eu lo da offerta, Margarita,
Rosa de minh horta . . . . . ."

Stichting Indische Documenten